

C) LA POLÍTICA I LA PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTIQUES

ELS FLUXOS INTERLINGÜÍSTICS D'UNA SOCIETAT MIGRATÒRIA: EL CAS ANDORRÀ

Natxo Sorolla Vidal*

Resumen al final del artículo.

The abstract can be found at the end of the article.

Les societats industrials avançades s'han definit per un augment substantiu de la mobilitat humana i del contacte entre els grups humans. Això ha donat lloc a algunes societats amb un important component multilingüe. Només exceptuant els casos en què grups amb fronteres etnolingüístiques rígides i clares compartixen el mateix territori, el multilingüisme provoca fluxos d'atracció d'unes llengües cap a d'altres.

L'article, en clau empírica, analitza els fluxos interlingüístics al Principat d'Andorra, un estat amb un fort component migratori. A més de l'anàlisi del tipus de fluxos que es produeixen i en quina direcció ho fan, s'analitzen les causes que els provoquen i l'itinerari lingüístic de les diferents tipologies de parlants.

Paraules clau: fluxos lingüístics; immigració; canvi de llengua; llengües en contacte; multilingüisme.

---

* Natxo Sorolla Vidal, sociolingüista i investigador de la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans. natxosorolla@gmail.com.

Data de recepció de l'article: 19.06.2009; data d'avaluació: 5.10.2009; data d'acceptació de la versió final: 16.10.2009.

Sumari

1. Introducció
2. Metodologia
3. Eixos factorials
4. Grups lingüístics
  - 4.1. Els límits
  - 4.2. Els conglomerats
5. Fluxos lingüístics
  - 5.1. De la llengua inicial a la llengua d'identificació: una primera aproximació als fluxos entre llengües
  - 5.2. El portuguès
  - 5.3. El castellà
6. L'espai factorial i els conglomerats: la visió en tres dimensions
7. Conclusions
  - 7.1. El model andorrà
  - 7.2. Models de societat migratòria
8. Bibliografia
9. Annexos
  - 9.1. Explicació de la inèrcia dels diferents eixos factorials

1. Introducció

Les societats industrials avançades s'han definit per un augment substantiu de la mobilitat humana que ha reforçat el contacte entre grups dins d'un mateix territori. El Principat d'Andorra és un estat sobirà situat al vessant mediterrani del Pirineu. La seua condició muntanyosa el situava en una àrea econòmicament deprimida, però les darreres dècades ha desenvolupat una economia sòlida basada en el comerç, les finances i el turisme. Este desenvolupament econòmic ha anat lligat a un fort flux d'entrades migratòries. I amb això, l'augment de l'heterogeneïtat interna de l'estat, que es fa patent en les nacionalitats, les cultures, els models de vida i, també, en el multilingüisme dels residents.

El multilingüisme al qual s'enfronta Andorra no és estable ni sòlid, com tampoc no ho és en cap societat multilingüe. Entre el grup lingüístic autòcton, els grups lingüístics conseqüència de les primeres migracions contemporànies i els que s'hi han establert més recentment, s'erigix un seguit de normes socials i jerarquies que ordenen els usos lingüístics en els diferents àmbits socials.

Este sistema es desenvolupa per la mateixa composició de la societat andorrana i els seus fluxos poblacionals, per la presència de dos grans estats veïns i una extensa comunitat de llengua catalana pròxima territorialment, pel domini local o internacional de les diferents llengües, per l'organització interna dels diversos grups lingüístics a Andorra i per multiplicitat de factors socials que engranen els equilibris i els conflictes lingüístics.

Com diem, la composició dels grups lingüístics evoluciona i els parlants traspassen d'una llengua a una altra i d'un grup lingüístic a un altre. Este flux no és aleatori, com tampoc no ho són els usos lingüístics. Per això, en primer lloc analitzarem els grans factors que ens ajuden a entendre la complexitat andorrana, i després definirem quins són els grups lingüístics andorrans. Seguidament, analitzarem minuciosament el comportament d'estos grups, sobretot atenent a les causes que poden explicar el traspàs de l'ús d'una llengua a una altra. Per finalitzar, compararem l'itinerari dels diferents grups andorrans, marcant les semblances i les divergències en el seu comportament.

El treball que es presenta ací és de natura netament empírica i amb un fort component descriptiu. Tot i la migradesa de dades de què es disposa, també s'intenta fer una anàlisi interpretativa, però som conscients dels límits de les dades i de la mostra per a estos objectius.

2. Metodologia

L'estudi que aquí presentem s'ha elaborat a partir de l'anàlisi de l'Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra (EULAND-04). A partir de la iniciativa del Grup Català de Sociolingüística (actualment Societat Catalana de Sociolingüística — IEC) i la Generalitat de Catalunya per potenciar la recerca demolingüística comparada als diversos territoris de llengua catalana, entre 2003 i 2004 se segueixen diferents estudis demoscòpics que possibiliten l'anàlisi sociolingüística del català arreu del seu territori (Querol, 2007). L'estudi a Andorra s'elabora amb la col·laboració del Servei de Política Lingüística del Govern d'Andorra i la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. La mostra és de 637 individus. L'univers estudiat és el conjunt de residents a Andorra de 15 i més anys amb telèfon fix a la llar. La mostra es fixa mitjançant un sistema de quotes, amb afixació no proporcional. Podeu consultar els resultats per a Andorra a Torres (2005) i els resultats comparats amb altres territoris a Querol (2007).

3. Eixos factorials

La complexitat sociolingüística de qualsevol societat amb una llengua minoritzada s'incrementa si a més d'esta llengua i la llengua advinguda hi ha tercers i quartes llengües. La llengua oficial d'Andorra és el català. La seua condició de microestat entre l'Estat espanyol i el francès també ha donat un paper històricament important a les respectives llengües d'estat veïnes, que hi han establert importants comunitats lingüístiques, sobretot el segon lustre del segle XX. En les dues darreres dècades, una important comunitat portuguesa també s'hi ha instal·lat, i en els darrers anys el multilingüisme s'ha incrementat per les migracions intercontinentals i de l'est europeu.

Estos diferents grups de parlants desenvolupen la seua activitat social en diferents llengües. Per tal de resumir esta complexitat de tan diversos pols, tan diversos comportaments i en tan diverses intensitats, realitzem una anàlisi factorial que agrupa tota esta diversitat en diferents factors. Cadascun dels factors ordena els individus al llarg del seu eix factorial, segons la seua proximitat amb un o amb l'altre pol que constitueixen el factor. Cada factor simbolitza un eix social, de manera que si dues variables són pròximes es trobaran en el mateix eix social, en el mateix eix factorial. I amb una única variable (nova) podrem resumir la informació de les dues variables (originals). Encreuant la informació que aporten el primer i el segon factor podem dibuixar ordenats en un pla tots els individus. Si hi afegim el tercer eix, podem dibuixar un figura en tres dimensions.¹

Per veure els resultats de l'anàlisi aneu al punt 9 «Annexos». En el nostre cas, el primer eix agrupa l'11,3% de la diversitat.² El segon, el 8,82%, i el tercer, el 7,73%. Per a arribar al 70% d'explicació de la diversitat, que habitualment es considera el més apropiat, són necessaris 42 eixos. Per tant, este model simplifica poc la nostra complexitat perquè es necessiten molts eixos per a poder donar compte de la major part de la inèrcia. Una bona anàlisi factorial hauria donat molta força explicativa als primers factors, i hagueren calgut molts menys factors per a arribar a explicar el 70% de la inèrcia. Però la diversitat andorrana i el gran nombre de variables no fan possible simplificar la realitat amb pocs factors. Tot i això, la baixa reducció de la inèrcia s'ha pogut comparar amb un model simplificat. S'ha corregit el model, incloent-hi les princi-

---

1. L'anàlisi factorial ha estat realitzada mitjançant l'anàlisi de correspondències múltiples, atesa la natura nominal de les variables.

2. La diversitat, també tècnicament coneguda com a *inèrcia*.

pals variables. Amb esta correcció s'ha aconseguit explicar més del 70% de la inèrcia amb menys de 10 eixos factorials. La comprovació permet interpretar i seguir la disposició de tots els elements tal com apareixen en el model complet, sense modificar-ne els fonaments. Per tant, l'anàlisi factorial que utilitzem és vàlida.

Passem als resultats i vejam la composició dels eixos. El primer eix factorial es disposa entre un pol que té el català com a llengua atractora, i un altre pol amb el portuguès com a llengua atractora.³ De banda a banda d'eix es disposen tots els grups socials segons el seus usos lingüístics. En el primer vèrtex, el català, tenen major impacte sobretot els usos familiars i privats, com ara la llengua d'identificació, la llengua habitual, la llengua inicial, l'ús amb progenitors, amb el metge, amb germans, a la llar o amb amics. En el segon vèrtex preval l'origen territorial fora d'Andorra i fora dels Països Catalans, i a continuació apareixen diverses variables vertebrades en el portuguès i la seua comunitat, com són el passaport portuguès, la llengua inicial portuguesa, el portuguès parlat amb i entre pares, l'ús del castellà amb el metge (!) i l'origen geogràfic portuguès. Veiem com en el pol portuguès pren un paper fonamental, però el castellà apareix en alguns usos fora de la llar. En la part intermèdia de l'eix es disposa el castellà, a mig camí entre el català i el portuguès.

El segon eix factorial polaritza, d'una banda, el francès i, de l'altra, amb menys intensitat, el portuguès. Les variables centrals també són els usos familiars, l'origen geogràfic i la llengua d'identificació.

El tercer eix és el que ordena, d'una banda, els parlants de portuguès i, de l'altra, els parlants de castellà. En una posició intermèdia hi ha el català i el francès, amb valors més pròxims al castellà, i les altres llengües amb valors més pròxims al portuguès.

El quart eix ordena el castellà i les altres llengües. El cinquè és essencialment territorial: d'una banda, els nats a Andorra i, de l'altra, els nats fora d'Andorra. El sisè diferencia entre usos mixtos de castellà i català i l'ús predominant del castellà. El setè es basa en motius laborals, entre treballs no remunerats econòmicament i els ocupats. El vuitè reflecteix la capacitat adquisitiva. I, a partir del novè, la interpretació ja és més complexa.

---

3. El signe (+) o (-) no té cap implicació pràctica, i només s'ordena entre el signe positiu i el negatiu estadísticament, que representa el vèrtex de dos pols.

4. Grups lingüístics

4.1. Els límits

La delimitació d'un grup social, com la delimitació de qualsevol fet social, és una tasca complexa. La diversitat de perspectives des de les quals es pot analitzar un fet, i també la multiplicitat de fets delimitables, dificulta l'establiment de límits clars entre els diferents estrats socioeconòmics, o entre els grups ètnics, o els diferents estatus laborals, o les estructures familiars o qualsevol altre fet social. Una aproximació a la segmentació en grups d'una realitat que se'ns presenta diversa és l'*ètic*, on hi ha diferència de comportaments detectats per l'analista. L'altra possibilitat és l'*èmic*, on la diferència és socialment rellevant i els mateixos actors en són conscients. Els grups lingüístics, que poden ser definits més adequadament com a *grups sociolingüístics*, també són difícilment delimitables. L'existència de grups diferenciats al Principat d'Andorra és clara. D'una part, hi ha els catalanoparlants establerts històricament, i els castellanoparlants migrats a mitjan segle passat; també les migracions de portuguesos o francesos, o les onades de noves migracions. Però la definició dels límits és difícil perquè estos grups, com ja hem dit, no fan ús d'una sola llengua només ni es mostren impermeables a les relacions interètniques. Per exemple, entre el català i el castellà hi ha un gran ventall de residents a Andorra que utilitzen o s'identifiquen amb una de les dues llengües, depenent de l'àmbit en què es troben, o que al llarg de la seua vida realitzen un itinerari lingüístic amb origen en una llengua, amb la qual van aprendre a parlar, fins uns usos lingüístics força distants d'esta llengua. El límit dins d'esta zona gris entre els *uns* i els *altres* és difícil de definir, perquè es pot delimitar per la primera llengua parlada, per la llengua amb què s'identifiquen, per la llengua que parlen amb els seus fills, o per altres variables que se'ns poden ocórrer.

Les diferències *èmic* ens importen ben poc en este treball, perquè no pretenem interpretar la repercussió de la consciència de les diferències per part dels parlants, sinó que més aviat ens interessin les diferències efectives, siguen socialment rellevants o no. Per tant, amb l'objectiu de marcar diferències *ètic*, i davant la dificultat de marcar un límit clar, recórrerem a una analogia amb la lingüística. Sobretot en la dialectologia territorial es definixen uns trets fonètics i es classifiquen els diferents parlars segons la producció fonètica que realitzen amb cadascun dels trets. El límit (territorial) que delimita una producció d'una altra s'anomena *isoglossa* i la realitat es forma per un seguit d'isoglosses entrecruades, un *contínuum*. Però, en alguns casos concrets, els

feixos d'isoglosses passen per un mateix lloc, i este feix d'isoglosses és el que habitualment diferencia sistemes lingüístics, dialectes, etc.

Per això, amb les nostres dificultats per delimitar els grups lingüístics, recorem a l'analogia, que ens ajudarà a delimitar grups sociolingüístics segons els límits d'una amalgama de variables, com les competències, els usos i les ideologies lingüístiques, i també segons algunes variables sociodemogràfiques. L'anàlisi de conglomerats detectarà els nostres particulars feixos d'isoglosses, això és, on coincideixen un grapat de trets de comportament que diferencien els parlants entre si, establint un límit entre grups.

4.2. Els conglomerats

El nostre objectiu és disseccionar el teixit andorrà per tal de mostrar-lo tan heterogeni com puguem, per tal de descriure tant els grans grups d'Andorra com els més menuts i diversos. També és necessari que esta diversitat de grups es mostre amb la màxima coherència sociolingüística. Per a maximitzar els dos objectius, tindrem en compte diferents possibilitats de subdivisió en més o menys grups, triarem la combinació que maximitze el nombre de conglomerats que a la vegada mantinga un comportament internament coherent i clarament diferenciat de la resta.⁴

Després d'analitzar les diferents possibilitats, s'ha adoptat una divisió per nou conglomerats, que aportava una informació riquíssima de cada conglomerat i que permetia seguir una visió coherent dels estrats andorrans. Quan s'analitzà la divisió en deu conglomerats apareixien divisions entre castellanoparlants amb un fort component de passaport, però gens clares sociolingüísticament, per la qual cosa s'ha optat per adoptar la divisió en nou conglomerats. Vegem l'evolució de la divisió dels conglomerats que es mostren a la taula 1.

A la taula 1 apareix la segmentació sociolingüística d'Andorra en els seus principals grups sociolingüístics. En la subdivisió en 9 conglomerats veiem que el català, el castellà i el portuguès tenen dues tipologies de parlants cadascuna. El francès en té una, i n'hi ha una altra per a les altres llengües, i també un grup intermedi entre el castellà i el català. A continuació es mostra un resum dels conglomerats, amb la intenció de copsar superficialment les princi-

---

4. L'anàlisi de conglomerats s'ha efectuat a partir dels resultats de l'anàlisi de correspondències múltiples, perquè així ho recomana el mètode, amb l'objectiu de complir els principis de la versemblança entre les variables i l'ajustament a la distribució normal de cadascuna d'aquestes.

Taula 1. Divisió en diferent nombre de conglomerats

Conglomerats										
2	Portuguès							Resta		
3	Portuguès	Francès						Resta		
4	Portuguès	Francès					Resta			Català
5	Portuguès	Francès	Altres anglès				Castellà			Català
6	Portuguès	Francès	Altres anglès	Castellà			Castellà	→ Català		Català
7	Portuguès	Francès	Altres anglès	Castellà			Castellà	→ Català		Català
8	Portuguès	Francès	Altres anglès	Castellà			Castellà	→ Català		Català
9	Portuguès	Portuguès → cast. i cat.	Francès	Altres anglès	Castellà		Castellà	→ Català		Català
n / %	50 / 7,6 %	45 / 6,8 %	57 / 8,6 %	54 / 8,3 %	90 / 13,8 %		55 / 8,3 %	99 / 15,2 %	74 / 11,3 %	132 / 20,1 %
10	Portuguès	Portuguès	Francès	Altres anglès	Castellà		Castellà	Castellà → Català		Català

pals variables que els definixen. La llengua gravitatòria de cada grup és la llengua que s'indica a l'etiqueta, i els percentatges fan referència a aquesta llengua sempre que no es faça notar el contrari.

1. Lusoparlants mantenidors: es tracta d'un grup que abraça el 7,6% de la població ($n = 50$). Tenen el portuguès com a llengua inicial, i el mantenen en les relacions familiars. El 70% el manté amb els fills, i l'utilitza com a llengua predominant, i en un percentatge menor, però relativament important, també en les relacions socials: el 30% utilitza el portuguès amb els amics o en el món laboral. Fora de la llar, els lusoparlants mantenidors adopten el castellà: és la llengua predominant del 86% a les botigues, del 86% als bancs i del 90% amb el metge.

2. Lusoparlants transitius: el grup abraça el 6,7% de la població andorrana ($n = 44$). Quasi tot el grup és de llengua inicial portuguesa també, com en l'anterior grup, però en els usos familiars es detecta un ús menys predominant del portuguès, comença a reduir-se el seu ús predominant amb els progenitors, i la reducció és més gran en els usos amb la parella i els fills, on una mica més del 40% utilitza el castellà. Quasi tots tenen un coneixement oral alt de català (93%). Este coneixement els permet incorporar-lo en els usos que els lusoparlants mantenidors restringien a la seua llengua interètnica per excel·lència, el castellà. Incorporen l'ús predominant del català en algun àmbit, com els veïns (un reduït 12%), però sobretot en les relacions laborals (el 32% utilitza el català amb predomini i el 44% utilitza el castellà). Podem dir que on els lusoparlants mantenidors abandonen el portuguès per adoptar extensament el castellà, els lusoparlants transitius incorporen l'ús del català, equilibrat amb l'ús del castellà. Demogràficament, és un grup jove, amb 31 anys de mitjana, i també té un nivell baix de natalitat (només el 42,9% té fills, i la mitjana del conglomerat és de 0,92 fills).

3. Els francoparlants: agrupa el 8,6% de la població ($n = 57$). Hi pertanyen més del 90% dels residents a Andorra que han nascut a l'Estat francès o dels qui tenen passaport francès, i més del 95% dels qui tenen el francès com a llengua inicial o la parlen amb els seus progenitors. Per tant, la pràctica totalitat dels francòfons pertanyen a este conglomerat. Una gran majoria, més del 85% del conglomerat, parlen francès amb els seus progenitors, se seguix identificant amb el francès i fins i tot el 77% la té com a *llengua habitual*. Tots saben parlar-lo. El 67% la manté com a llengua amb la parella i ben bé tots (86%) la transmet de forma predominant als seus fills. Per tant, constatem que els francoparlants mantenen el francès en el nucli familiar. A més, fora de

la llar, mantenen una presència molt més important del francès que els lusoparlants (mantenedors i transitius) amb el portuguès. El 44% parla francès amb el metge, el 32% en contestar l'enquesta ha despenjat el telèfon en francès, el 30% l'usa amb els amics, i un terç amb els companys de faena, equilibrat amb un altre terç que utilitza el català i un altre que utilitza el castellà. El 23% ha fet l'enquesta completa en francès i el 19% l'utilitza amb els seus amics de llengua catalana. Fora d'estos àmbits que destaquem, el francès no desapareix, mantenint posicions de visibilitat. I la llengua *altra* que utilitzen els francoparlants és el català, juntament amb el castellà, però sempre la primera al davant de la segona. Als bancs, el francès roman en segona posició (21%) juntament amb el castellà (16%), darrere tots dos del català, que és preminent (53%). Amb els metges, que pot ser un ús que es fa al país d'origen de l'enquesta, el francès té un alt percentatge, i el català manté posicions per davant del castellà. Per contra, en els àmbits andorrans que es caracteritzen per una catalanització menor, el francès desapareix. Com, per exemple, a les botigues, on el 41% parla català i el 28% castellà. Tot i la importància de l'ús del català entre francoparlants, només el 64% diu saber-lo parlar i, per tant, no té un coneixement generalitzat en este grup.

4. **Altres:** són el 8,3% de la població ($n = 54$). El conglomerat es caracteritza per la seua heterogeneïtat interna. Hi ha tots els parlants d'altres llengües diferents de les quatre llengües més importants a Andorra: català, castellà, portuguès i francès. En termes generals, les llengües *altres* es mantenen en l'àmbit familiar, però desapareixen en la resta d'àmbits, per a adoptar el castellà. El 54,1% d'aquests no saben parlar català. Una part molt important (39,1%) són jubilats.

5. **Castellanoparlants mantenidors:** són el 13,8% dels andorrans. El 100% d'aquests tenen el castellà com a llengua habitual. El 85,8% són nascuts a l'Estat espanyol, fora de Catalunya. El 98% parla castellà amb els seus progenitors i el 97,4% té el castellà com a llengua d'identificació. En la major part dels usos fora de la llar utilitzen el castellà, un percentatge sempre superior al del 85% del conglomerat: amb el metge, amb els amics, les caixes i bancs, les botigues o en respondre al telèfon. En l'ús amb els fills es redueix la capacitat de manteniment del castellà, però el parlen predominantment el 73%. La majoria no sap parlar català (62,8%). La llengua gravitatòria d'este grup de població és el castellà, i pràcticament l'utilitzen en tots els àmbits.

6. **Els fills dels castellanoparlants:** són el 8,3% dels andorrans. El 100% són nats a Andorra i de passaport andorrà, el 83%. Tenen el castellà com a llengua

inicial (91%) i són el conglomerat més jove (24,9 anys de mitjana). La major part no té fills. Manté el castellà amb els germans (73%). Tenen una alta competència escrita en català (93%). El 61% se segueix identificant amb el castellà, però el 93% fa l'entrevista en català. Fora dels àmbits anteriors, el català pren més força: el 52% parla català amb la parella (!), amb els amics castellà (44%), però també català (29,1%), i amb els veïns ambdues llengües en proporcions similars. És equilibrat, l'ús de castellà i català, però una mica major l'ús del primer, en les converses amb companys d'estudi, i una mica major l'ús del segon, amb els companys de faena o als supermercats. El català supera el castellà amb claredat a les botigues (64%), amb el metge (65%) o a les caixes i bancs (92%).

7. Castellanoparlants transitius al català: són el 15,2% dels andorrans. El major contingent és de llengua inicial castellana (85%). El segueixen parlant amb els seus progenitors en l'actualitat (75%). Un grup minoritari, però visible, parla català amb els seus germans. Amb els fills ja són una clara majoria els que els parlen català, el 54%, mentre que els que mantenen el castellà de manera predominant en són pocs, el 20%. La llengua d'identificació és equidistant entre el 49% que manifesta que la seua llengua és el castellà i el 41% que diu que ho és el català. L'origen geogràfic és heterogeni, i es reparteix entre el 53% que han nascut a Andorra o Catalunya i el 40% que han nascut a l'Estat espanyol (tret de Catalunya). Fora de la llar, el català manté un poder d'atracció: el 42% parla català amb els amics i el 37,4% català i castellà, i els que parlen només castellà són el 19%, una distribució que es manté amb la llengua a la faena, i que s'accentua a favor del català als supermercats (58%), a les botigues (70%) i a les caixes i els bancs (90%). Tots els castellanoparlants transitius al català saben parlar el català.

8. Catalanoparlants nascuts a Andorra: agrupen l'11,3% dels enquestats. El 100% són nats a Andorra i tenen el passaport andorrà, i gran part d'ells (70%) són fills de pares nascuts a Andorra o Catalunya. Això els convertix en un grup força peculiar, atès el percentatge de població autòctona tant menut que té Andorra. Tots són de llengua primera catalana (99%), i la segueixen parlant amb els progenitors (93%), i també la senten com la seua llengua (100%). L'ús del català fora de la llar és sempre superior al 80%, fins i tot l'ús amb els amics. Només obtenen percentatges menors a les botigues (76%) i supermercats (67%). El 90% parla català amb la seua parella i el 100% transmet el català als seus fills. Tots ells han fet l'entrevista en català.

9. Catalanoparlants nascuts fora d'Andorra: és el conglomerat més gran d'Andorra, amb el 20,1% dels efectius. El 96% són nascuts fora d'Andorra, a

Taula 2. Els nou conglomerats i el seu comportament sociolingüístic

	n (mostra)	% total mostra	% ús català	% ús castellà	% ús francès	% ús portuguès	% ús altres	Ll. inicial	Ll. d'identificació	Sap parlar català	Progenitors	Parella
1. Lusoparlants mantenidors	50	7,6	7,3	45,0	4,0	43,5	,0	P100	P96	24	P98	P92
2. Lusoparlants transitius	45	6,8	32,0	43,0	5,3	19,5	,5	P93	P61 E27	93	P74	E51 P17
3. Francoparlants	57	8,6	31,5	22,8	40,9	,3	4,4	F87 A7	F86	64	F85	F76
4. Altres	54	8,3	23,0	46,9	6,4	,5	23,1	A78	A49 E34	46	A100	A46 E21
5. Castellano parlants mantenidors	90	13,8	19,1	75,4	2,6	0,2	2,7	E99	E97	47	E95	E94
6. Els fills dels castellanoparlants	55	8,3	44,8	46,8	5,9	1,9	,5	E91	E61 C39	96	E90	E58 C29
7. Castellano parlants transitius al català	99	15,2	57,4	36,6	5,4	0,1	0,5	E85	E49 C41	100	E75 C38	E43
8. Catalanoparlants nascuts a Andorra	74	11,3	76,3	15,2	6,7	,6	1,1	C99	C100	100	C93	C89
9. Catalanoparlants nascuts fora d'Andorra	132	20,1	81,9	14,4	2,6	0,3	0,7	C97	C100	100	C88	C89
Andorra (total)	654	100	47,5	36,7	7,7	5,07	3,04	E36 C31 P15 F8 A8	C42 E31 P12 F8 A5	79	E33 C29 P13 F7 A11	C38 E33 P8 F8 A4

Nota: els resultats s'exposen sense decimals (excepte en les 7 primeres columnes de dades). C = català; E = castellà;

5. Alguns conglomerats com el francès o els *altres* no es componen completament de parlants de la mateixa llengua inicial i, per tant, seria equívoc equiparar estos conglomerats amb els conglomerats més homogenis. Per això, i per evitar males interpretacions, només s'exposa la taxa de parelles dels

Parelles intralingües: ⁵												
Fills		Amics	Veïns	Faena	Botigues	Bancs	Merge	Naixement ⁶	Passaport	Estat	Estat arribada a Andorra	Mirjana de fills
,82	P70	P30 E30	E70 E+P13	E42 P29 E+P21	E86	E86	E90	P94	P98	38	25,55	1,58
,31	E42 Comb31 C15	E62 C+E14 C11	E64 C+E17 C12	E41 C32	E38 C36 C+E25	C67 E27	C41 E41	P89	P93	31	15,31	0,90
,60	F86	F30 Comb.32	C39 E26	F29 C27 E23	C41 E28	C53 F21 E16	F45 C27 E16	F87	F82	44	26,80	1,17
,45 (C,29 i E58 E,11!) A22		E40 Comb.29 C16	E67 C14	E39 A26 A14	E54 C22 C+E18	E44 C42	E56 C27	A65 EE33	A54 E44	52	30,60	1,20
,70	E97	E84	E73	E73	E76	E77	E88	EE82 Ad10	E87 A12	45	27,29	1,43
,46	C50 C+E37 E12	E44 C29 E+C24	C38 E38 C+E24	C44 E33 C+E20	C63	C92	C65 C31	Ad100	Ad82 E14	25	0,03	0,19
,37	C54 C+E23 E20	C42 C+E37 E19	C+E41 C37 E20	C47 E25 C+E24	C70	C90	C75 C+E15	EE40 Ct53 A6	E74 Ad22	43	19,42	1,07
,87	C100	C84	C85	C88	C76	C100	C97	Ad100	Ad100	41	0,00	1,14
,82	C99	C87	C78	C74	C81	C100	C100	Ct96	E73 25Ad	54	25,26	1,76
—	C46 E27 F8 P7 A7	C40 E29 F3 P2 A0	C41 E35 F1 P1 A1	C42 E31 F3 P2 A2	C51 E33 F1	C68 E25 F2	C56 E32 F4,3	Ct29 EE21 Ad20 P13 F8 A10	E43 Ad28 P14 F7 A8	43	19,62	1,24

P = Portugal o portuguès; F = França o francès; A = altres; Ad = Andorra; Ct = Catalunya; EE = Estat espanyol.

parlants inicials de la llengua central del conglomerat, que arriba al seu valor menor al conglomerat d'*altres* amb el 78% de parlants inicials d'*altres* llengües. Els parlants inicials de llengües diferents no es tenen en compte.

6. EE = Estat espanyol excepte Catalunya; Ct = Catalunya; Ad = Andorra.

la resta dels països catalans. El 95% és de llengua inicial catalana, i el 88% la segueix parlant amb sos pares. El 100% és de llengua d'identificació catalana i també la transmet als seus fills (99%). Fora de la llar també té una presència molt forta el català, habitualment algun punt per davall de l'ús que en fan els catalanoparlants nascuts a Andorra, però amb un comportament ben pròxim. Tenen una mitjana d'edat de 54 anys.

Per a finalitzar la breu visió dels diferents grups, exposem un quadre resum amb les principals dades, que ens ajudaran a comparar-los al llarg del treball.

5. Fluxos lingüístics

El comportament dels diferents grups és divers. Alguns andorrans desenvolupen la seua activitat pràcticament en una única llengua, la seua llengua inicial, que transmeten familiarment, que utilitzen en les seues relacions amb amics o en el món laboral, per a comprar a les botigues o per a anar al metge. Però alguns andorrans efectuen uns usos multilingües que es mouen entre una o unes llengües a l'àmbit familiar, i una o unes altres de diferents fora de la llar. Al present treball ens interessa, sobretot, este sector de població que partix d'un ús lingüístic, habitualment instal·lat en la seua llengua inicial i els seus usos familiars, que adopta una o més llengües diferents en les seues interrelacions externes, amb altres grups etnolingüístics, o també en les seues relacions familiars, en els àmbits més institucionals. I fins i tot també, els grups que a més de fer un ús contextual de les llengües, com a instrument de comunicació en àmbits concrets, adopten alguna d'estes *altres* llengües com a part de la seua identitat.

Com s'aprecia en la ràpida pinzellada anterior dels conglomerats, les principals transfusions són del castellà cap al català; i del portuguès, les *altres* llengües i el francès cap al castellà; i també, en menor mesura, d'estes darreres cap al català.

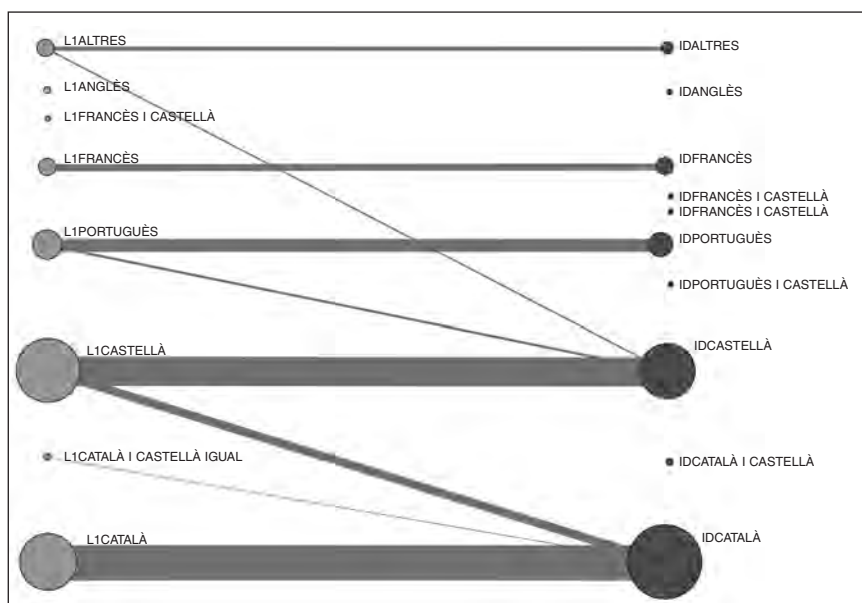
5.1. De la llengua inicial a la llengua d'identificació: una primera aproximació als fluxos entre llengües

A la societat andorrana existix, lògicament, una associació entre la llengua inicial de la població (*variable independent*), i la llengua amb la qual s'identifica actualment esta mateixa població (*variable dependent*). Si mesurem esta associació amb estadístics d'associació, que mesuren el sentit i la fortalesa de la correlació entre dues variables, hem d'indicar que esta associació no és excessivament alta, amb una λ de 0,674 i una *Tau de Goodman* de 0,588. En el cas hipotètic que

cada grup de llengua inicial mantinguera esta mateixa llengua com a llengua amb la qual s'identifica, l'associació entre estes dues variables seria d'1 punt. Per contra, si la llengua d'identificació fóra totalment aleatòria respecte a la llengua inicial, i fóra tant probable d'encertar la llengua d'identificació d'un parlant tant si no sabem quina és la seua llengua inicial com si sí que ho sabem, i per tant foren dues variables totalment independents, aleshores l'estadístic tindria un valor de 0. És evident, com hem vist, que entre la llengua inicial i la llengua d'identificació hi ha canvis substancials en alguns dels grups que hem identificat a Andorra. Però estos canvis no són aleatoris, ni molt menys, i per això l'associació entre les dues variables es manté en un nivell intermedi-alt.

Al gràfic 1 apareixen, a la banda esquerra, els parlants inicials de cada llengua; i a la banda dreta, la llengua d'identificació. La mida dels cercles representa el nombre d'efectius, i el grossor de les línies, la quantitat d'efectius que es traspassa d'un grup de llengua inicial a un grup de llengua d'identificació. Per a millorar la comprensió no apareixen els fluxos més reduïts, que no tenen suficient transcendència.

Gràfic 1. Els canvis de llengua inicial a llengua d'identificació⁷

Les dues línies més gruixudes, les de més avall, són les que marquen els parlants de llengua inicial catalana i que s'identifiquen amb el català i els parlants

7. Canvis que afecten més del 0,8% de la població.

Taula 3. Els canvis de llengua inicial a llengua d'identificació

		Llengua inicial								Total
		Català	Castellà	Català i castellà igual	Portuguès	Francès	Francès i castellà	Anglès	Altres	
Llengua d'identificació	Català	31,3%	8,1%	1,1%	,3%	,5%	,2%	,2%	,6%	42,2%
	Castellà		26,1%	,3%	2,3%	,3%		,2%	2,0%	31,1%
	Català i castellà igual	,2%	,8%	,2%						1,1%
	Portuguès		,2%		11,5%					11,7%
	Portuguès i castellà				,3%					,3%
	Francès		,3%		,3%	6,6%	,2%		,5%	7,8%
	Francès i català					,2%				,2%
	Francès i castellà		,3%							,3%
	Anglès							,3%	,3%	,6%
	Altres		,3%			,2%		,2%	4,1%	4,8%
<i>Total</i>		31,4%	36,0%	1,5%	14,7%	7,7%	,3%	,8%	7,5%	100,0%

inicials de castellà i que s'identifiquen amb el castellà. Darrere hi ha els parlants inicials de portuguès, francès, anglès o les *altres* llengües i també s'identifiquen amb la llengua respectiva. Els grups més grans, encara que tinguen més erosió, és probable que tinguen una línia de manteniment més gruixuda, perquè tenen més parlants.

Pel que fa als fluxos entre llengües diferents, el principal és el que va del castellà (llengua inicial) al català (llengua d'identificació), que té un grossor molt considerable. Amb menor gruix hi ha el flux del portuguès inicial a la identificació amb el castellà. I finalment dos fluxos més reduïts. Van de les *altres* llengües cap al castellà, i un altre que va del català i el castellà com a llengües inicials simultànies fins la identificació amb només el català. No en va, si comparem el nombre de parlants inicials de cada llengua i els parlants que finalment s'hi identifiquen, només el català augmenta els seus efectius, del 31,4% de parlants inicials al 42,2% dels qui s'hi identifiquen. Un augment gens menyspreable de més de 10 punts. La resta de grups es reduïxen.

Una vegada hem fet les primeres pinzellades sobre els fluxos interètnics andorrans, cal dir que la presentació no deixa de ser superficial. Perquè si tornem de nou als estrats de la societat andorrana, recordarem que alguns d'ells canviaven de llengua inicial a llengua d'identificació, i també abraçaven eixa *nova* llengua com a llengua d'ús en multitud de situacions com ara els amics, els bancs o la parella. Però n'hi havia alguns altres, de conglomerats, que agrupaven gent que, tot i seguir-se identificant amb la seua llengua inicial, utilitzava altres llengües diferents en múltiples àmbits, sobretot fora de la llar i en usos institucionals. Esta anàlisi és molt més complexa, perquè cal definir el comportament de la població andorrana segons un bon nombre de variables, on la llengua pot tindre un paper instrumental, ideològic, de llengua franca, de llengua ètnica... Per això en els dos punts següents s'analitzarà el comportament dels dos principals grups, els portuguesos i els castellanoparlants, que tenen els suficients efectius i la suficient diversitat interna per diversificar-se, tal com hem vist, en diferents conglomerats interns.

5.2. El portuguès

5.2.1. Dades generals

Els lusoparlants són una minoria lingüística a Andorra. El portuguès es manté en l'àmbit privat, amb una preeminència que varia segons els diferents tipus de parlants. L'ús del portuguès fora de la llar és realment minoritari. Fins i tot és residual. Les diferències internes entre els parlants permeten subdividir-los en dos grans blocs: els *mantenidors* del portuguès i els parlants *transitius* de portuguès cap al castellà o el català.

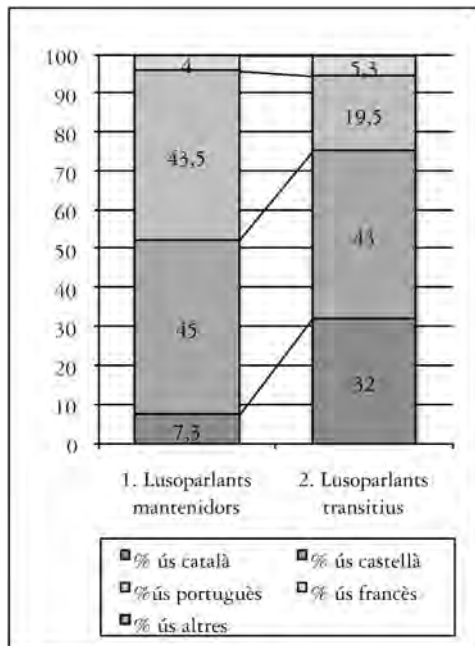
Els membres dels dos conglomerats de base portuguesa són el 14,4% del total de residents a Andorra.⁸ La subdivisió en dos és entre el 7,6% del *conglomerat mantenidor* i el 6,8% en el *conglomerat de transitius*. Això és, el 53% i el 47%, respectivament, del total.

Una primera imatge clara és la del percentatge d'ús de cada llengua que mostra el gràfic 2. De tot el temps que parlen els membres dels conglomerats lusoparlants, quin percentatge utilitzen de portuguès, de castellà, de català o de les altres llengües?

Cap dels grups de parlants de portuguès viu plenament en la seua pròpia llengua. Els primers, els lusoparlants *mantenidors*, tenen un ús equilibrat entre el

8. $n = 95$.

Gràfic 2. Percentatge d'ús de les llengües dels conglomerats lusoparlants

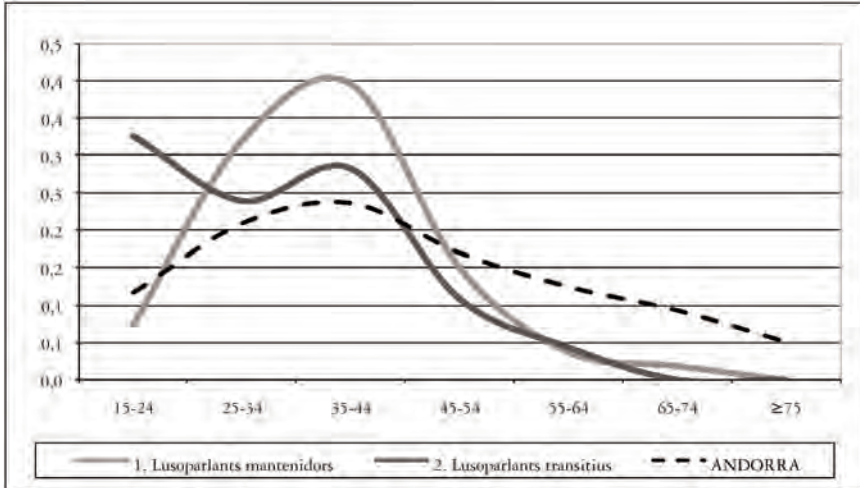

portuguès (43,5%) i el castellà (45%), mentre que l'ús del català hi és perifèric (7,3%). Els segons, els lusoparlants *transitius*, utilitzen el castellà en una mesura similar als anteriors (43%), però aproximen l'ús del català a la posició central (32%), i utilitzen el portuguès molt més perifèricament (19,5%).

Pel que fa a la composició demogràfica, tots dos grups són molt més joves que la mitjana andorrana, situada en els 35 anys, a diferència de la mitjana general dels 41 anys. Esta major joventut, que només és lleugera entre els *mantenidors* (38 anys), és definitòria entre els *transitius* (31 de mitjana), que es concentren sobretot entre els grups de 15 a 24 anys. És per això que la joventut definix els conglomerats de base portuguesa, els *mantenidors*, però sobretot els *transitius*. Vegeu el gràfic 3.

Els lusoparlants *mantenidors*, en un color més obscur, es concentren en gran mesura entre els grups joves i madurs, sobretot entre els 25 i els 44 anys, i pràcticament sense efectius en els grups més grans i tampoc en el més jove. Mentre que els *transitius* es concentren també en les edats més centrals, però sobretot tenen un pic en el grup més jove dels enquestats: entre els 15 i els 24 anys. Al fons apareix, en línies discontinües, la distribució per grups d'edat del total dels residents andorrans, que és una piràmide jove, amb el pic en el

Gràfic 3. Distribució per edat dels conglomerats de base portuguesa

grup de 35 a 44 anys, però distribuït molt més equitativament al llarg de totes les generacions.

5.2.2. Els usos familiars i la llengua d'identificació

Pel que fa al comportament sociolingüístic que es percep en els dos grups, tots dos coincideixen a tindre com a llengua primera el portuguès (100% i 93%, respectivament). Però el seu coneixement de català és molt diferent: quasi tots els *transitius* (93%) saben parlar el català, però només el sap parlar el 24,5% dels *mantenidors*. Partint d'este fet, els primers, els *mantenidors*, s'hi segueixen identificant (98%) i la segueixen reservant per a l'àmbit familiar: tant amb els progenitors (98%) com amb la parella (92%). Dels segons, la major part incorpora el castellà, combinant-lo amb el portuguès, amb els pares i una part notable s'identifica amb el castellà (27%). És en l'ús amb la parella on es detecta una diferència molt important entre *mantenidors* i *transitius*. El 51% dels *transitius*, la majoria, utilitza el castellà de manera predominant amb la seua parella. Per contra, l'ús predominant del portuguès és ben minoritari. Sempre preval, doncs, l'ús mixt de portuguès i castellà, o només de castellà. El salt és tal que l'ús predominant de portuguès manté 75 punts percentuals de diferència entre uns i altres. El *mantenidors* parlen portuguès en un 92%, mentre que els *transitius* només ho fan en un 17%.

Vegeu la taula 4 on apareixen les associacions entre els diferents usos lingüístics (variable independent) i la pertinença a un dels dos conglomerats de base portuguesa (variable dependent). No és casualitat que la major vinculació de tots els usos siga la llengua usada amb la parella. Per tant, és evident que si l'associació entre estes dues variables és la major, podem afirmar que un dels majors distintius entre mantenir l'ús del portuguès o adoptar el castellà com la llengua de parella, i per tant, l'abandó del portuguès, és abandonar el portuguès per a l'ús del castellà amb la parella.

Taula 4. Associacions entre diferents variables (independents) i la pertinença a un dels dos conglomerats de base portuguesa (*Tau de Goodman i Kruskal*. Només es transcriuen les associacions que tenen significació estadística)

Ll. inicial = <i>no significativa</i>	Ll. amb els progenitors = ,126	Origen geogràfic familiar = <i>no significativa</i>
Període d'arribada = ,150	Ll. d'identificació = ,201	Té parella = ,089
Ll. hab. de l'enquestat = ,450	Ll. amb la parella = ,579	Ll. de la parella amb l'enquestat = ,472
Ll. hab. de la parella = ,360	Origen territorial de la parella = ,241	Ll. amb els fills = ,465
Sap parlar català = ,484		

Si s'analitzen els usos amb la parella, segons el conglomerat de pertinença, veiem clarament dos itineraris ben diferenciats entre lusoparlants. Vegeu la taula 5.

Arribats a este punt, cal explorar la composició de les parelles dels dos conglomerats per veure si la seua configuració és diferent. En primer lloc, el percentatge dels que no tenen parella és superior entre els *transitius* (20,5%) que entre els *mantenedors* (2%). Sabent que el segon conglomerat és més jove, es podria pensar que este és un fet clau. Vegeu la taula 6, on s'analitza l'emparellament dels conglomerats lusòfons segons els grups d'edat.

El que seria lògic és que tots dos grups tingueren una taxa pareguda de desemparellats per a tots els grups d'edat. I també, evidentment, taxes similars de desemparellament per a cada grup d'edat. Els *transitius*, com ja sabem, sobretot es concentren en els grups d'edat més jove. A la vegada, tenen una taxa de desemparellament més gran. Per tant, tot fa pensar que els grups més joves tenen taxes menors de desemparellament i com que els *transitius* tenen més joves, també tenen més desemparellats.

Taula 5. Llengua utilitzada per l'enquestat amb la seua parella en els conglomerats de base portuguesa

		Conglomerats de base portuguesa		
		Mantenidors	Transitius	Total
Llengua usada per l'enquestat amb la parella	Català		2,9%	1,2%
	Igual català que castellà		5,7%	2,4%
	Castellà	4,1%	51,4%	23,8%
	Portuguès	91,8%	17,1%	60,7%
	Francès		5,7%	2,4%
	Combinacions sense predominança	4,1%	17,1%	9,5%
<i>Total</i>		100,0%	100,0%	100,0%

Taula 6. Població dels conglomerats de base portuguesa que té parella, segons grups d'edat

Edat	Té parella?	Conglomerats de base portuguesa	
		Mantenidors	Transitius
De 15 a 29 anys	No		6
	Sí	9	15
De 30 a 44 anys	No		2
	Sí	29	16
De 45 a 64 anys	No	1	1
	Sí	10	4
65 anys i més	No		
	Sí	1	

Però la major part dels desemparellats del grup *transitiu* es troben concentrats en el grup més jove, entre els 15 i els 29 anys, cosa que no passa amb els *transitius*, i per tant la taxa és molt més gran en el grup jove dels primers que en el grup jove dels segons. La taxa de desemparellats d'este grup de *transitius* és del 29%, mentre que la taxa per al mateix grup d'edat en els *mantenidors* és del 0%, perquè no hi ha cap *mantenidor* jove desemparellat. En desglossar estes dades es veu com els 6 jòvens desemparellats dels *transitius* tenen 18 anys o

menys, mentre que no hi ha cap persona dins d'este grup que siga *mantenidora*. En conseqüència, la taxa dels *transitius* és deguda al fet que el grup de major desempatament, els menors de 18 anys, no té cap efectiu entre els *mantenidors*.

Una vegada hem esbrinat les raons de la taxa diferencial pel que fa a tenir parella entre les dues tipologies de portuguesos, ens centrem en el comportament lingüístic en este camp. Les converses són simètriques, en tant que coincidix la llengua que l'enquestat parla amb la seua parella i la llengua que la parella parla amb l'enquestat. Però les dues tipologies de l'origen territorial de *la parella* sí que mostren diferències importants entre portuguesos. Entre els *mantenidors*, les parelles nascudes a Portugal són el 90%, mentre que per als *transitius* ho són el 56%. Este fet territorial: l'origen territorial impacta sobre el posicionament entre mantenidors o transitius, però l'impacte és molt superior en descobrir la llengua habitual de *la parella*.⁹ De la mateixa manera que la llengua habitual de l'enquestat ja mostra associacions importants amb la pertinença a un dels dos conglomerats, la llengua habitual de la parella mostra diferències encara més importants entre els dos conglomerats: el portuguès és la llengua habitual de *la parella* del 81,6% dels *mantenidors*, però només ho és del 29,7% de les parelles dels *transitius* (vegeu les taules 7 i 8).

Concloent este apartat: un dels primers trets clarament diferenciadors que detectem entre els dos conglomerats és l'ús lingüístic amb la parella, ja que els *mantenidors* utilitzen quasi exclusivament el portuguès amb la parella, mentre que els *transitius* adopten primordialment el castellà, encara que mantenen el portuguès de manera notable. N'hem analitzat les possibles causes i hem vist que l'origen territorial de les respectives parelles, tot i associar-se amb la pertinença a un dels dos conglomerats, no es mostra tan consistent com la llengua habitual de la parella. En conclusió, una de les principals variables que pot indicar transitivitat entre els lusoparlants no és tant l'origen geogràfic de la parella, és a dir, els matrimonis mixtos o interètnics, si no l'adopció d'una altra llengua diferent del portuguès com a llengua d'ús entre les parelles.

---

9. És adient assenyalar que el concepte de *llengua habitual* ha estat considerat imprecís pels darrers treballs a Catalunya, en què s'ha preferit l'ús d'altres variables com ara *llengua inicial*, *llengua d'identificació* o, fins i tot, el *percentatge d'ús* de cada llengua. Si voleu aprofundir-hi, podeu consultar TORRES (2005) i VILA (2009). En el nostre cas, el seu ús respon a la necessitat de comparar *la llengua* de l'enquestat amb la de la parella. Esta darrera només apareix formulada com la *llengua habitual de la parella*, i no comptem ni amb la seua *llengua inicial* ni amb la seua *llengua d'identificació*.

Taula 7. Llengua habitual de la parella en els conglomerats de base portuguesa

		Conglomerats de base portuguesa	
		Mantenidors	Transitius
Llengua habitual de la seua parella	Català		21,6%
	Castellà	10,2%	29,7%
	Català i castellà igual		5,4%
	Portuguès	81,6%	29,7%
	Portuguès i català	2,0%	
	Portuguès i castellà	2,0%	5,4%
	Francès	2,0%	8,1%
	Altres	2,0%	

Taula 8. Llengua habitual de l'enqu Coastat en els conglomerats de base portuguesa

		Conglomerats de base portuguesa	
		Mantenidors	Transitius
Llengua habitual de l'enqu Coastat	Català		9,1%
	Castellà	12,2%	56,8%
	Català i castellà igual		2,3%
	Portuguès	77,6%	22,7%
	Portuguès i català		4,5%
	Portuguès i castellà	8,2%	
	Francès	2,0%	
	Altres		4,5%

Pel que fa a la llengua que s'utilitza amb els fills (vegeu la taula 9), tot i reduir-se l'ús del portuguès respecte a la llengua amb la parella entre els *transitius*, també ho fa entre *mantenidors*, fins al punt que l'associació és molt menor del que havíem vist amb la llengua habitual de la parella (vegeu la taula 5). Per tant, l'adopció d'altres llengües per parlar als fills té menys importància per diferenciar entre *mantenidors* i *transitius*.

Taula 9. Llengua utilitzada amb els fills dels conglomerats de base portuguesa

		Conglomerats de base portuguesa		
		Mantenidors	Transitius	Total
Llengua amb els fills	Català		15,4%	5,8%
	Altres combinacions català/castellà		7,7%	2,9%
	Castellà	16,3%	42,3%	26,1%
	Portuguès	69,8%	3,8%	44,9%
	Altres llengües o combinacions	14,0%	30,8%	20,3%

5.2.3. Usos fora de la llar

Una vegada analitzades les variables sobre l'origen de l'enquestat, la seua condició sociolingüística i els seus usos lingüístics familiars, explorarem el seu comportament fora de la llar.

Fora de la llar el portuguès perd la vitalitat de què gaudia en els usos familiars. Les aproximacions menys detallades mostren com els individus que formen els conglomerats de base portuguesa fora de la llar utilitzen el castellà. Però amb una visió més minuciosa podem detectar que este fet és més complex del que pareix a primera vista. Com veurem més endavant, el castellà adopta el paper principal entre els parlants *mantenidors* fora de la llar, mentre que entre als *transitius*, que ja havien mostrat un ús estès del castellà en camps familiars, adopten també el català, que acaba compartint la centralitat amb el castellà.

En primer lloc, de totes les variables d'ús de fora de la llar que apareixen representades a la taula 10, la que obté majors nivells d'associació és l'ús amb els

Taula 10. Associacions de diferents usos fora de la llar (independents) i la pertinença a un dels dos conglomerats de base portuguesa (*Tau de Goodman i Kruskal*). Només es transcriuen les associacions que tenen significació estadística)

Amb amics = ,398	Amb veïns = ,167	Amb companys d'estudi = ,330
Amb companys de faena = ,320	Botigues = ,278	Supermercats = ,283
Caixes i bancs = ,382	Metge = ,296	Desconegut = ,225
Notes personals = ,325		

amics, amb la *Tau* de 0,398, però no molt més que altres usos, com ara a les caixes i bancs.

Amb els amics, els *mantenidors* es repartixen a parts iguals entre l'ús del portuguès (30%) i del castellà (30%). Mentre que els *transitius* no utilitzen el portuguès, però com veurem més endavant, tampoc l'utilitzen en cap altre àmbit de fora de la llar. Els membres *transitius* substitueixen la pugna de la nuclearitat entre el portuguès i el castellà en l'àmbit familiar per la pugna entre castellà i català fora de la llar. Entre els amics domina el castellà (62%), de la mateixa manera que ho fa amb els veïns (64%), i el català queda amb un paper residual. Amb els companys de feina, que també tenia nivells alts d'associació, pareix que els *mantenidors* utilitzen el castellà, però pareix que simultàniament mantenen una xarxa lusoparlant¹⁰ que els permet parlar de forma predominant el portuguès a bona part d'ells (el 29% parlen portuguès de manera predominant i el 21% parlen portuguès i castellà conjuntament).

Un punt a part es mereix la llengua amb els companys d'estudi. Esta pregunta és complexa en societats de fort component immigrant, com l'andorrana. Una major part dels enquestats van realitzar els seus estudis fora de l'Estat andorrà i, evidentment, amb els companys d'estudi que mencionen es referixen a usos ocorreguts fora d'Andorra. Però, com veiem a la taula 11, mentre que el 94% dels *mantenidors* parla o parlava portuguès amb els seus companys, en el cas dels *transitius* ho feia o ho fa només el 41%. Veiem que la resta utilitza(va) o bé el castellà (29,5%) o bé el català (14%).

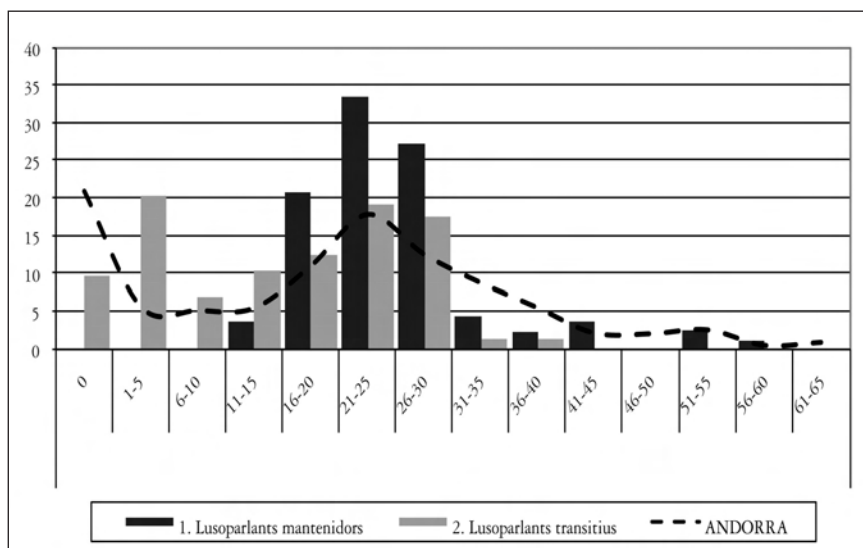
Taula 11. Llengua amb els companys d'estudi en els conglomerats de base portuguesa

		Conglomerats de base portuguesa		
		Mantenidors	Transitius	Total
Amb companys d'estudi	Català	2,0%	13,6%	7,5%
	Igual català que castellà		6,8%	3,2%
	Castellà	4,1%	29,5%	16,1%
	Portuguès	93,9%	40,9%	68,8%
	Combinacions sense predominança		9,1%	4,3%

10. Esta podria ser una qüestió clau que no podem desenvolupar.

És possible que, atesa la reduïda edat del conglomerat, també hi haja una arribada molt jove a Andorra, que coincidira amb l'edat d'escolarització. I així és. La mitjana d'edat d'arribada a Andorra (vegeu el gràfic 4) dels *transitius* és als 25,55 anys, en edat adulta, mentre que per als *transitius* és als 15,31 anys, molt per davall de la mitjana andorrana de 19,62. No en va el 50% d'este darrer conglomerat va arribar a Andorra abans dels 17 anys i, per tant, gran part d'ells han rebut l'educació en algun dels sistemes d'ensenyament d'Andorra. Tot i això, cal dir que no es detecta cap diferència entre el nivell d'estudis d'uns o altres.

Gràfic 4. Edat en arribar a Andorra

Finalment, en els àmbits més catalanitzats d'Andorra, com ara les botigues, els bancs i els metges, els lusoparlants adopten dues postures oposades. Els *transitius* habitualment adopten l'ús del català i del castellà a parts iguals. Per contra, els *mantenedors*, tot i que abandonen per complet la seua llengua inicial, adopten el castellà com a única llengua d'intercomunicació.

5.2.4. Conclusió

La principal via d'abandó del portuguès dels grups lusòfons és l'adopció del castellà en l'àmbit familiar i més pròxim com són els amics. Però sobretot s'establix amb els usos amb la parella. L'adopció del castellà en els usos familiars

pareix que també interactua en el posterior ús del català, sobretot en els àmbits més catalanitzats de la societat andorrana. Un ús sense gaire extensió, però a la vegada prou visible.

5.3. El castellà

5.3.1. *Dades generals*

El principal canvi entre la llengua inicial i la llengua d'identificació que es detecta a Andorra és entre el castellà i el català, que involucra el 8,1% de la població. Un nombre de parlants tan quantiós com el quart grup lingüístic d'Andorra, els francoparlants. Si este traspàs entre una llengua i una altra, en lloc de mesurar-lo en el canvi entre la llengua primera i la llengua d'identificació, el mesurem amb el tall de la transmissió de les llengües, és a dir, en el canvi entre la llengua amb progenitors i la llengua amb els fills, que té un flux del 7%.

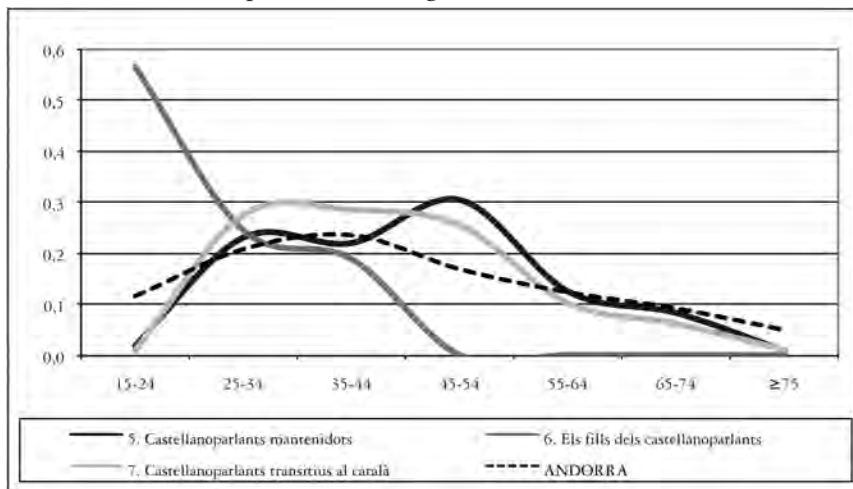
Quan establim límits entre el català i el castellà, estos no són tant clars com els que hi ha entre el portuguès i el castellà (i el català), perquè el flux intermedi entre les dues llengües és ben atapeït, com indica la densitat de punts entre una llengua i l'altra en representar els enquestats sobre un espai factorial que veurem en el darrer punt (vegeu el gràfic 10).

Una vegada establerts els conglomerats de base castellana, estos agrupen el 37,3% de la població resident al Principat d'Andorra. A la seua vegada, es troben subdividits entre un conglomerat de castellanoparlants *mantenidors*, que representen el 13,8%, i dos conglomerats *transitius*, que representen el 23,5%. Estos darrers, els *transitius*, es diferencien entre els *castellanoparlants transitius* (15,2%) i els *fills dels castellanoparlants* (8,3%). A continuació es repassen les principals variables que definixen cada conglomerat.

En primer lloc, una evidència és la joventut d'un dels conglomerats *transitius*, molt per sobre dels altres dos conglomerats i de la mitjana andorrana. Els *fills dels castellanoparlants*, com hem denominat a este conglomerat, tenen una mitjana d'edat de 25 anys. Mentre que la mitjana andorrana i la dels castellanoparlants *transitius* és en ambdós casos de 43 anys, i la dels *mantenidors* de 45.¹¹ Vegeu-ho al gràfic 5.

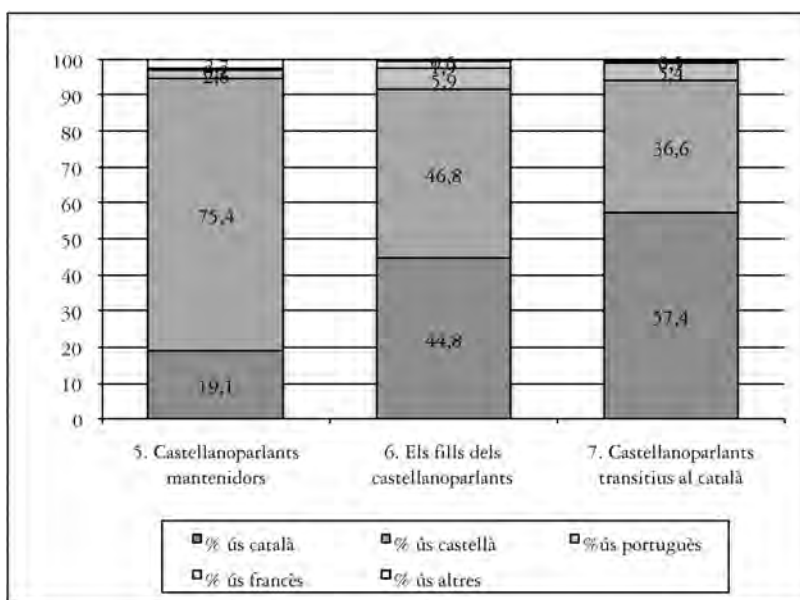
11. L'associació entre l'edat (ind.) i la pertinença a un o altre conglomerat de base castellana és d'una $Eta = ,592$, força alta.

Gràfic 5. Distribució per edat dels conglomerats de base castellana

Pel que fa al percentatge d'ús de les llengües (vegeu el gràfic 6), els castellanoparlants *mantenidors* utilitzen el castellà àmpliament (una mitjana del 75%), mentre que els *fills dels castellanoparlants* i els *castellanoparlants transitius* mantenen l'espai central dominant pel castellà i el català.

Gràfic 6. Percentatge d'ús de les llengües dels conglomerats de base castellana

La llengua inicial pràcticament no distingix els conglomerats, atès que tots són de majoria castellana, excepte un percentatge reduït de lusoparlants inicials entre els *fills dels castellanoparlants* (5,6%) i una minoria de llengua inicial compartida català-castellà (6,1%) i els *castellanoparlants transitius al català*. En passar a la llengua d'identificació, l'associació amb la pertinença a un dels tres conglomerats puja a la *Tau* de 0,155, ja que els mantenidors pràcticament conserven fins a un 96,7% el castellà, però els altres dos adopten el català com a llengua d'identificació en el 40% dels casos.

També les competències lingüístiques són essencials. Mentre que el coneixement oral del català és general entre els *transitius* i els *fills de castellanoparlants*, només la meitat dels *mantenidors* el sap parlar.

5.3.2. Els dos grups *transitius*

Una de les primeres qüestions que analitzarem en profunditat és la creació de dos grups *transitius*, els *castellanoparlants transitius* i els *fills dels castellanoparlants*, que fins al moment s'han presentat força similars en contraposició amb un grup de parlants que manté la seua llengua inicial

Usos familiars

Els dos grups *transitius* utilitzen prominentment el castellà i el català en els usos familiars, mantenint el castellà amb la parella i reduint el seu ús fins equiparar-lo al del català per parlar amb els fills. Cap d'estes variables s'associa amb la pertinença a un dels dos conglomerats i, per tant, no tenen res a veure amb la diferenciació entre *castellanoparlants transitius* i *fills dels castellanoparlants*. Tampoc ho tenen altres variables que en el cas del portuguès s'havien mostrat fonamentals com ara la llengua d'identificació, la llengua habitual de la parella o la proporció d'emparellats. Per això podem afirmar que la llengua amb la parella o amb els fills no és un fet que provoqe la formació de dos itineraris diferenciats entre grans i jòvens *transitius*.¹²

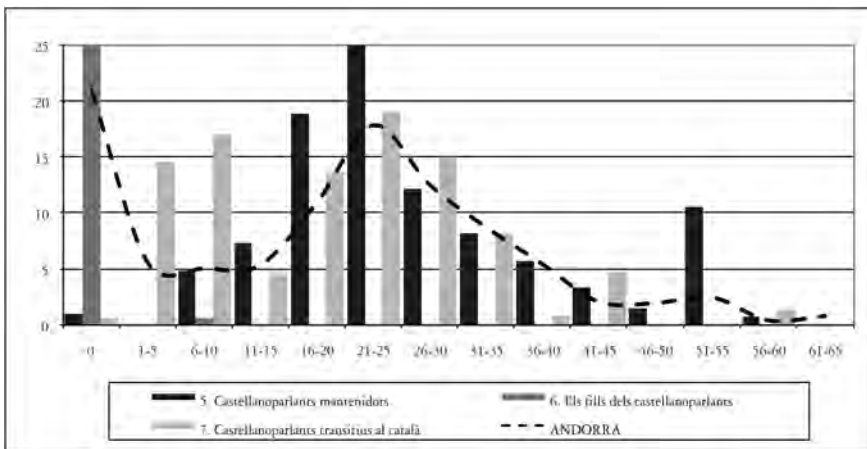
12. Cap associació és significativa: significació de χ^2 (si la significació de l'associació és superior a 0,05, l'associació no és significativa) per als conglomerats *transitius* de base castellana com a variable dependent i altres variables de v. independent: ll. d'identificació = ,221 (no sig.); ll. amb la parella = ,088 (no sig.); ll. amb els fills = ,897 (no sig.); ll. habitual de la parella = ,138 (no sig.); té parella = ,227 (no sig.).

La llengua fora de la llar i la socialització

La llengua que utilitzen o utilitzaven els enquestats amb els companys de classe ens pot donar alguna pista respecte al procés de socialització diferenciat. Però, tot i existir una lleugera tendència dels més joves a parlar més en català (vegeu la taula 1), esta diferència no pren la suficient envergadura per fer afirmacions contundents sobre la socialització més andorranitzada dels uns que la dels altres.

Una evidència que sí que se'n desprèn és que el conglomerat de joves *transitius* és nascut per complet a Andorra. Vegeu el gràfic 7, on la barra de 0 anys, que són els nascuts a Andorra, en el cas del conglomerat 6 es talla, perquè arriba fins al 99%. És evident, doncs, que els *fills dels castellanoparlants* són nascuts i han estat socialitzats al Principat d'Andorra, mentre que la resta de conglomerats castellans són nascuts fora. Però això no s'ha traduït en la diferenciació d'usos amb els companys d'estudi.

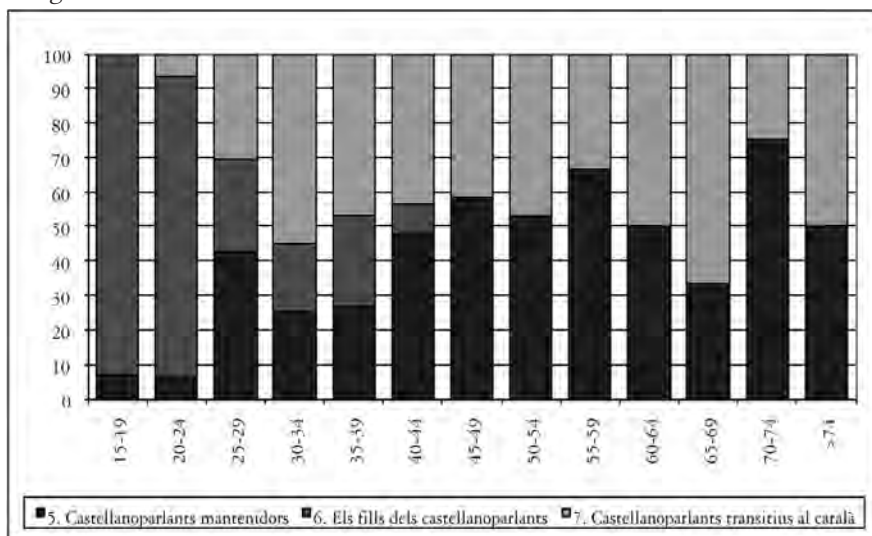
Gràfic 7. Edat en arribar a Andorra per als conglomerats de base castellana

A més, veiem com entre les generacions més grans la població es divideix entre els que pertanyen al conglomerat *mantenidor* o al conglomerat *transitiu*, però entre les generacions més joves de castellanoparlants, la població s'agrupa en el conglomerat dels *fills dels castellanoparlants*, que, com ja s'ha vist, és un conglomerat transitiu, i s'abandona la resta de conglomerats. Vegem-ho al gràfic 8, on hi ha representats els castellanoparlants inicials, que pràcticament només es troben en els conglomerats de base castellana (5, 6 i 7). A este grà-

fic hi ha representat un grup d'edat a cada barra, i cada grup d'edat suma 100%. Els diferents colors de la barra representen quin tant per cent de població del grup d'edat pertany a cada conglomerat dels tres que analitzem aquí. Per tant, en el grup d'edat de 15 a 19 anys la major part dels individus (93%) forma part dels *fills dels castellanoparlants*. També en formen part entre els 20 i els 24 anys. A partir dels 25 anys la major part de la població és d'un dels altres dos conglomerats: o bé formen part dels *mantenidors* o bé formen part dels *castellanoparlants transitius*. Però en cap cas del *fills dels castellanoparlants*. La conclusió és òbvia: entre els grups de població castellanoparlant més jove desapareix la figura del *mantenidor* i la figura dels *transitius*, donant pas a un nou itinerari propi, molt similar al dels *castellanoparlants transitius*.

Gràfic 8. Castellanoparlants inicials segons la seua edat i la seua pertinença a un conglomerat de base castellana

Pel que fa a la resta d'usos fora de la llar, les diferències entre els dos tipus de grups *transitius* són molt minses.

Origen territorial i passaport

Quant a l'origen territorial, s'observen diferències clares. Els *fills dels castellanoparlants* són nascuts a Andorrà per complet. Dels *castellanoparlants transitius* només ho és una minoria, ja que la major part són nascuts a l'Estat espanyol: el 53% a territoris de llengua catalana i el 40% a la resta de l'Estat. També el

passaport dels primers és majoritàriament andorrà (82%) i, en alguns casos, espanyol (14%); i espanyol el dels segons (74%) i en una minoria de casos, andorrà (22%).

Conclusions

En conclusió, detectem a Andorra dues tipologies de població que es mouen entre l'ús originari del castellà i el major ús progressiu de català. Estes dues tipologies no es diferencien pel seu comportament sociolingüístic, sinó pel seu origen i el seu grup d'edat. Un dels grups és el dels *castellanoparlants transitius*, format sobretot per població adulta nascuda a l'Estat espanyol. L'altre, el dels *fills dels castellanoparlants*, que compta amb les mateixes condicions de partida que els anteriors, però és nascut i ha estat socialitzat per complet a Andorra, a més de tenir una mitjana d'edat molt jove.

Esta diferenciació ens permet observar com les condicions que han fet possible la creació de grups *transitius* i de grups *mantenidors* entre la població adulta han desaparegut en els grups més jòvens dels quals ens informa l'enquesta, entre 15 i 24 anys, universalitzant-se així la *transitivitat*.

5.3.3. *Transitius i mantenidors*

Com veiem, el comportament sociolingüístic no diferix entre els dos grups *transitius*, però sí que ho fa respecte dels *mantenidors*. És per això que a este apartat analitzem les diferències entre *mantenidors* i *transitius*, i agrupem estos darrers en un sol grup. Així, queda un grup del 13,8% de *mantenidors* ($n = 90$) i un altre del 23,5% de *transitius* ($n = 154$).

Els usos familiars i la llengua d'identificació

Tots dos grups són essencialment de llengua inicial castellana i la llengua que parlen actualment amb els seus pares també és el castellà. Els primers (97%), però només una part dels segons (53,9%), mantenen la seua identificació amb el castellà, perquè una part important dels segons adopta el català (40,3%). També ocorre el mateix amb la llengua amb la parella. És amb la llengua amb els fills que s'arriba a la màxima diferenciació entre *mantenidors* i *transitius*, en què els primers mantenen en un 96,8% el castellà i només un 18,8% dels segons, que sobretot adopten el català (55,1%) o combinacions de les dues llengües.

Per tant, si havíem vist entre els portuguesos que els *transitius* sobretot fan el pas cap al castellà amb la parella, tot i que la major part de parelles siguen

també portugueses, i amb els fills només es confirmava la *desaparició* del portuguès, entre els castellanoparlants la llengua pròpia es manté en major proporció amb la parella, mentre que el canvi es produïx en triar la llengua amb els fills.¹³

La llengua fora de la llar i la socialització

Fora de la llar, els *mantenidors* utilitzen el castellà en quasi totes les ocasions, sempre amb un percentatge superior al 70%. Mentre que els *transitius* utilitzen equilibradament el castellà i el català, amb tendència a fer prevaldre el català, des del 25% amb companys d'estudi o el 37% amb amics i veïns, amb usos mixtos molt importants, ampliant el seu ús amb companys de feina, supermercats, botigues, metges o fins i tot els bancs, que arriben al 90,6%.¹⁴

Un factor important també en l'adopció del català són els anys que fa que es viu a Andorra. Una socialització andorrana des dels primers anys atrau més cap al català a la població castellanoparlant. L'afirmació és clara si comparem conjuntament els *transitius* i els contrastem amb els *mantenidors*, i també si comparem només els *transitius* adults (conglomerat 7) i el contrastem també amb els *mantenidors*.¹⁵

Com havíem vist en els lusoparlants, la competència oral de català és una variable diferenciadora important (vegeu la nota 14), però amb menor associació que les anteriors. Tots els *transitius* coneixen el català, però només la meitat dels *mantenidors* el coneix.

13. Associació entre diferents usos (v. independents) i la pertinença als conglomerats *mantenidor* o *transitius* de base castellanoparlant (*Tau de Goodman i Kruskal*). Només es transcriuen les associacions que tenen significació estadística.

Ll. inicial = <i>no significativa</i>	Ll. identificació = ,238	Amb progenitors = ,069
Té parella = ,20	Amb parella = ,245	Habitual de la parella = ,164
Té fills = ,060	Amb fills = ,614	Nombre de fills = (Eta) ,351
		Edat = (Eta) ,628

Recordeu que els estadístics diferents no són comparables directament i, per tant, els valors d'*Eta* no es poden relacionar amb les *Tau*.

14. Associació entre diferents usos fora de la llar (independents) i la pertinença als conglomerats *mantenidor* o *transitius* de base castellanoparlant (*Tau de Goodman i Kruskal*). Només es transcriuen les associacions que tenen significació estadística.

Amb amics = ,361	Amb veïns = ,250	Amb companys d'estudi = ,198
Amb companys de feina = ,236	Botigues = ,423	Supermercats = ,267
Caixes i bancs = ,624	Metge = ,501	Desconegut = ,417
Notes personals = ,207	Sap parlar català = ,376	

15. L'associació entre l'edat en arribar a Andorra (v. ind.) i la pertinença als conglomerats de *mantenidors* o als *transitius* (conglomerats 6 i 7 agrupats) és d'*Eta* = ,691, i l'associació amb la pertinença als *mantenidors* o als *transitius adults* (conglomerat 7) és d'*Eta* = ,613.

Conclusió

Existeixen dos conglomerats de castellanoparlants que fan un ús extens del català, que hem anomenat *transitius*. Els primers són la població adulta migrada a Andorra en edat laboral. Els segons són els fills d'estes migracions, nascuts a Andorra, però també amb llengua inicial castellana.

Estes primeres migracions es troben dividides entre els que mantenen el castellà en quasi tots els àmbits, i que hem anomenat *mantenidors*, i els que fan un ús extens del català, sobretot després d'adoptar el català com a llengua per educar els fills, i que hem anomenat *transitius*. L'itinerari de les noves generacions castellanoparlants és ben diferent, atès que tots són nascuts a Andorra, i s'han socialitzat al llarg de la seua vida a Andorra, arribant a crear un nou paradigma, similar al *transitiu adult*, però que ha fet desaparèixer els *mantenidors* entre estes noves generacions.

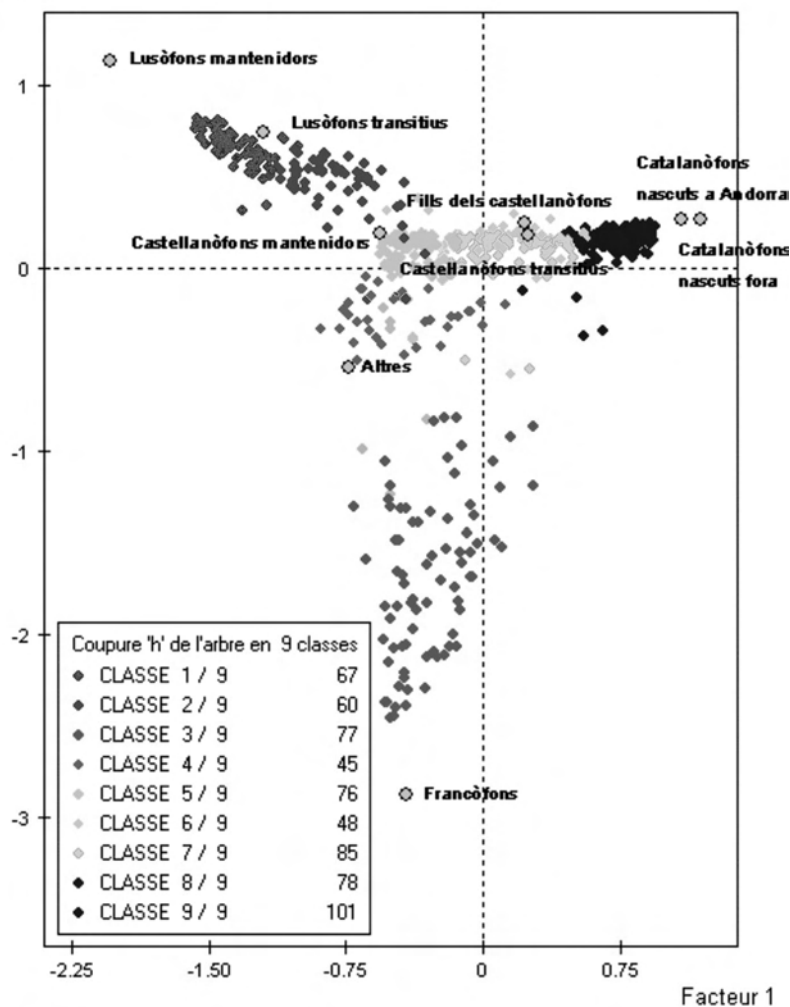
6. L'espai factorial i els conglomerats: la visió en tres dimensions

Per donar una imatge més clara de la configuració de la societat andorrana presentem el gràfic 9, on apareixen representats els nou conglomerats sobre els dos primers eixos factorials. Es percep com els punts formen una "Y" tombada, on hi ha un punt d'intersecció de les tres arestes, que és ocupat pel castellà. Un dels vèrtexs és el portuguès, amb els lusoparlants *mantenidors* seguits dels *transitius*. El segon vèrtex és el dels francesos, que mostren la seua distància respecte dels *altres*. El tercer vèrtex és el dels catalanoparlants, que formen un atapeït contínuum amb els castellanoparlants *transitius* fins al centre.

Per millorar la representació de la figura, al gràfic 10 es mostren els mateixos punts, sense conglomerats, sobre l'espai factorial dels tres primers eixos. Presentem diferents gràfics en què el primer eix rota sobre el seu propi eix, per mostrar millor la figura en tres dimensions i entendre la distribució espacial de la societat andorrana.

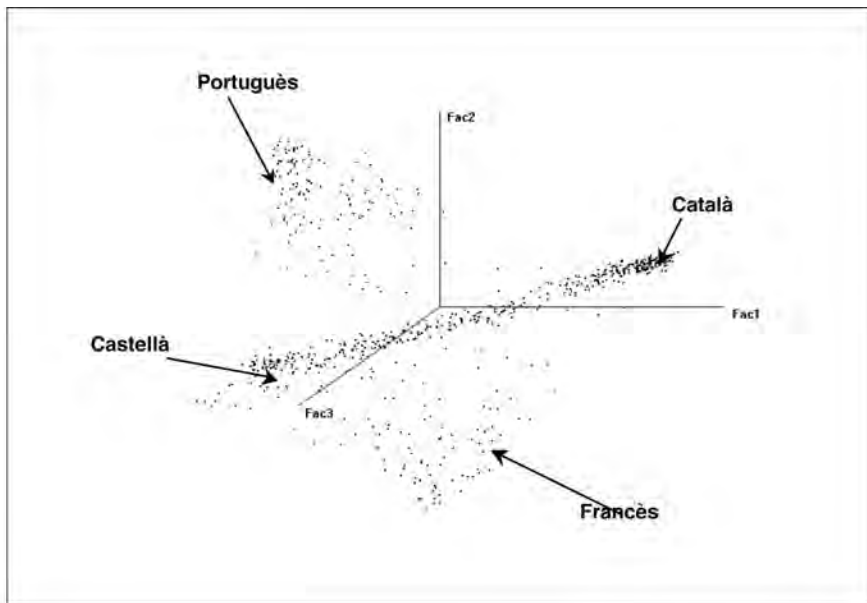
La figura que es dibuixa és la més similar a una vall d'un riu. A la fondalada hi ha el català i el castellà, que sabem que descriu un pendent des de les aigües altes ocupades pel castellà fins a les aigües baixes ocupades pel català. A les dues bandes d'esta fondalada s'aixequen els dos vessants, que són les dues minories més importants: els portuguesos i els francesos. Els primers, els portuguesos, vessen intensament cap al castellà, però tenen un grup dispers que s'a-

Gràfic 9. Els nou conglomerats sobre l'espai factorial del primer i el segon factor
Facteur 2

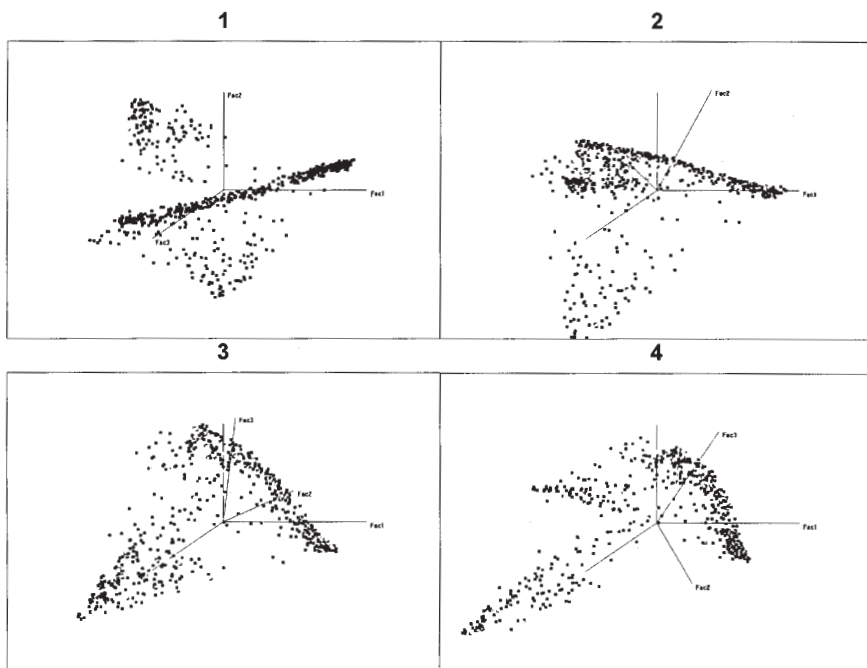

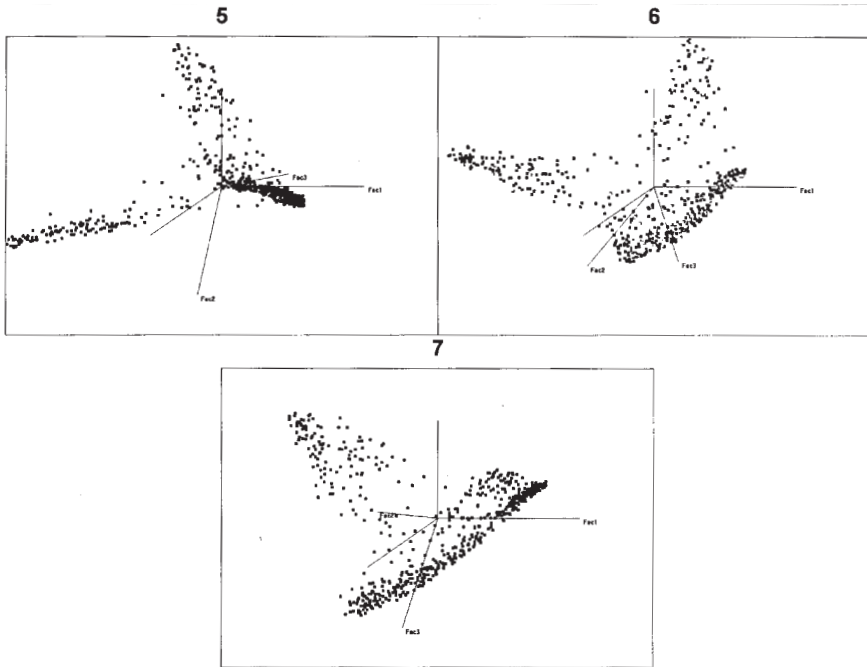
proxima al català, els *transitius*. Els segons, els francesos, pareix que es posicionen a l'eix català-castellà de manera més dispersa, sense grans concentracions. Amb gent més pròxima al castellà i gent més pròxima al català, els francesos no tenen tanta densitat interna respecte a l'eix castellà-català.

Gràfic 10. Espai factorial sobre tres eixos, i gràfics amb la rotació sobre el factor 1

Rotació sobre el primer eix:

7. Conclusions

7.1. El model andorrà

El multilingüisme andorrà provoca uns fluxos interlingüístics que hem explorat a partir de l'anàlisi dels diferents grups. Els transvasaments més clars són des del portuguès cap al castellà i el català, d'una banda, i des del castellà cap al català, de l'altra.

Sobretot entre lusoparlants, l'adopció d'itineraris *transitius* cap al castellà es produïx amb l'adopció d'esta llengua amb la parella, tot i que gran part de les seues parelles siguen també portugueses. Només amb este pas previ els portuguesos fan ús del català en altres àmbits més catalanitzats.

Entre els castellanoparlants, l'opció per la pròpia llengua amb la parella és més corrent, i és en la decisió de la llengua amb els fills on es poden diferenciar dos itineraris segons l'ús del català que fan els *mantenidors* o els *transitius*.

També la competència oral del català està íntimament lligada amb l'ús del català. Sobretot els portuguesos, que es troben polaritzats entre catalanocompetents i pròxims a l'ús del català (i del castellà), i portuguesos no competents en

català, *mantenidors* del portuguès en alguns àmbits familiars i usuaris del castellà fora d'ells.

També, i relacionat amb la competència, l'edat en arribar a Andorra, i evidentment la socialització andorrana, és una dada clau, sobretot per fer ús extens del català entre castellanoparlants, i del castellà i el català entre lusoparlants.

Per tant, la normalització del català a Andorra necessita fixar-se en dos objectius clau: el primer i principal és l'extensió del **coneixement del català**, que no és universal i que pot aproximar la llengua oficial als grups mantenidors; i el segon, l'anàlisi detallada i qualitativa dels processos que hi ha darrere de la tria del castellà com a llengua de parella entre portuguesos o del català com a llengua **transmesa als fills** pels castellanoparlants.

En definitiva, i com bé il·lustra l'espai factorial, el mosaic sociolingüístic andorrà és una vall. Esta vall té un corrent central d'aigües, format per la desembocadura on es troba el català, la llengua autòctona i oficial. Les aigües de la part alta de la vall són les que ocupa el castellà. La vall fa que les migracions, que fan d'aigües de pluges ràpides, se situïn a totes dues bandes del corrent principal, però fan d'afluents del castellà, reactivant-li el cabdal que flueix cap al català. L'èxit de la normalització lingüística del català dependrà de la seua capacitat de reconfigurar els cabals, i aconseguir que les aigües del portuguès i el francès tinguen major tendència a aproximar-se cap a l'àrea del català, i a la vegada que els cabals del corrent central, del castellà cap al català, es mantinguen amb el mateix vigor que actualment.

7.2. Models de societat migratòria

Als nuclis migratoris les comunitats adopten uns determinats usos lingüístics per desenvolupar la seua activitat social, a partir de les seues competències, de la valoració que fan de la realitat on s'inserten i de les oportunitats que troben prenent un determinat itinerari. És a dir, es disposen en el *camp social* amb el desenvolupament d'uns *habitus* i uns *capitals*. En realitat, la disposició general de les noves comunitats intervé en la reproducció i el canvi dels mateixos *camp*s on se situen.

La imatge sociolingüística d'Andorra que ens oferix l'anàlisi factorial i de conglomerats ens brinda una imatge paral·lela a la del cabal d'un riu que es desplega al voltant d'un corrent central amb diversos afluents d'aigües a totes dues bandes que aporten cabal a este corrent.

Valent-nos de l'analogia, una societat amb una llengua comuna per a la comunicació interètnica disposa d'un corrent central ocupat per esta llengua i diferents corrents afluent que marquen el flux de la *llengua ètnica* cap als usos interètnics reservats a la *llengua compartida*. En el cas d'Andorra, i en el de tantes altres comunitats amb processos de capgirament de la substitució, la llengua minoritzada recupera la seua capacitat d'atracció en àmbits i estrats concrets gràcies al mateix procés de capgirament. A més, i coetàniament, la llengua substituent manté també la seua capacitat d'atracció en uns altres àmbits i estrats socials, sobretot entre les comunitats que han migrat més recentment. És així com es configura el corrent central andorrà, amb un final d'aigües copsat per la llengua immersa en el capgirament de la substitució lingüística i una vall ocupada per la llengua substituent que augmenta el seu cabal amb les noves migracions. Estes, abans d'incorporar-se al final d'aigües, han de passar per la part alta i mitjana de la vall, ocupada per la llengua compartida. Esta configuració dels corrents ha de ser molt similar, per exemple, a la de l'àrea metropolitana de Barcelona, amb la distància que pot marcar la menor proporció de migrants de fora de l'Estat o de fora de la comunitat lingüística. Altres *corrents* com el de l'àrea alacantina, el de Palma o el de la ciutat de València han hagut de perdre l'atracció del català i el corrent central ha hagut d'estar ocupat per complet per la llengua substituent, el castellà, que ha adoptat el paper de llengua interètnica, i amb un feix d'afluents ètnics entre els quals es troba el català, que es configura com una llengua ètnica més. Un camp d'estudi interessant ha de ser precisament este, l'anàlisi del corrent principal en altres comunitats, la seua configuració i la formulació de models generals.

8. Bibliografia

- FERRÁN, M. (2001). *SPSS para windows. Análisis estadístico*. Madrid: McGraw Hill.
- KENDALL, Maurice G.; BUCKLAND, William R. (1975). *A Dictionary of statistical terms*. London: Longman.
- QUEROL, E. (coord.); CHESSA, E.; SOROLLA, N.; TORRES, J.; VILLAVARDE, J. A. (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.¹⁶

16. Publicació en línia: <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnnextoid=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>

TORRES, J. (coord.); VILA I MORENO, F. X.; FABÀ, A.; BRETXA I RIERA, V.; PRADILLA, M. A. (2005). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Generalitat de Catalunya. Secretaria de Política Lingüística. Sèrie «Estudis, 8».

VILA I MORENO, F. X. (2009). *La pregunta sobre la llengua habitual en les enquestes d'ús lingüístic 2003-2004: dubtes sobre la seva validesa*. Estudis de demolingüística. Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT. Col·lecció Xarxa CRUSCAT, núm. 5. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

9. Annexos

9.1. Explicació de la inèrcia dels diferents eixos factorials

HISTOGRAMME DES228 PREMIERES VALEURS PROPRES

NUMERO	VALEUR	POURCENTAGE	POURCENTAGE
PROPRE	CUMULE		
1	0.4370	11.31	11.31
2	0.3408	8.82	20.13
3	0.2989	7.73	27.86
4	0.2153	5.57	33.43
5	0.1180	3.05	36.48
6	0.0915	2.37	38.85
7	0.0711	1.84	40.69
8	0.0572	1.48	42.17
9	0.0557	1.44	43.61
10	0.0512	1.32	44.94
11	0.0499	1.29	46.23
12	0.0456	1.18	47.41
13	0.0444	1.15	48.56
14	0.0416	1.08	49.64
15	0.0403	1.04	50.68
16	0.0396	1.02	51.70
17	0.0380	0.98	52.69
18	0.0370	0.96	53.64
19	0.0362	0.94	54.58
20	0.0344	0.89	55.47
21	0.0335	0.87	56.34
22	0.0321	0.83	57.17
23	0.0315	0.82	57.98
24	0.0305	0.79	58.77
25	0.0296	0.77	59.54
26	0.0291	0.75	60.29
27	0.0275	0.71	61.00
28	0.0273	0.71	61.71
29	0.0265	0.69	62.39
30	0.0260	0.67	63.07
31	0.0251	0.65	63.72
32	0.0245	0.64	64.35

33	0.0241	0.62	64.98	****
34	0.0241	0.62	65.60	****
35	0.0234	0.61	66.20	****
36	0.0227	0.59	66.79	****
37	0.0225	0.58	67.37	****
38	0.0224	0.58	67.95	****
39	0.0218	0.56	68.51	****
40	0.0214	0.55	69.07	****
41	0.0212	0.55	69.62	****
42	0.0206	0.53	70.15	****

Resumen

Los flujos interlingüísticos de una sociedad migratoria: el caso andorrano

Natxo Sorolla Vidal

Las sociedades industriales avanzadas se han definido por un aumento sustantivo de la movilidad humana y del contacto entre los grupos humanos. Eso ha dado lugar a algunas sociedades con un importante componente multilingüe. Sólo exceptuando casos en que grupos con fronteras etnolingüísticas rígidas y claras comparten el mismo territorio, el multilingüismo provoca

flujos de atracción de unas lenguas hacia otras.

El artículo, en clave empírica, analiza los flujos interlingüísticos en el Principado de Andorra, un estado con un fuerte componente migratorio. Además del análisis del tipo de flujos que se producen y en qué dirección van, se analizan las causas que los provocan y el itinerario lingüístico de las diferentes tipologías de hablantes.

Palabras clave: flujos lingüísticos; inmigración; cambio de lengua; lenguas en contacto; multilingüismo.

Abstract

Interlinguistic Flows in a Migratory Society: the Case of Andorra

Natxo Sorolla Vidal

Advanced industrial societies have been defined by a substantial increase in human mobility and contact among human groups. This has led to some societies having a significant multilingual component. With the sole exception of those cases where groups with rigid, clear-cut ethno-linguistic borders share the same territory, multilingualism stimulates flows whereby

some languages attract others.

This article, written from an empirical perspective, analyzes interlingual flows in the Principality of Andorra, a state with a strong migratory component. In addition to analyzing the type and direction of the flows, the article analyzes their causes and the linguistic itinerary of the different typologies of speakers.

Key words: language flows, immigration, change of language, languages in contact, multilingualism.